

11. Svetová a slovenská literárna moderna

- 2. pol. 19. st., prvé desaťročia 20. stor. (umenie konca stor.)

A)

Spoločenská situácia:

2. polovica 19. stor.

- obavy z vývinu ľud. spoločnosti, strach pred novým storočím
- rúcajú sa staré hodnoty, nové sa rodia pomaly
- avantgarda (moderna) v umení a lit. je spojená aj s revolučným pohybom v Eur. (Parížska komúna - 1. skup. modernistov).
Revolučne orientovaní moderní umelci verili, že umenie (poézia) môže zasiahnuť revolučne do spoločn. diania.
Avantgarda predstavuje veľa umelec. smerovaní, niektoré sa viac prejavili v lit., iné vo výt. alebo hudob. umení.

Symbolizmus

- z *symbol* - z gr. symbolon - znak, náznak niečoho, čo zastupuje niečo iné
- najprv vo Francúzsku, neskôr aj v iných krajinách (aj Slov.)
- prvý avantgardný smer, najviac ovplyvnil eur. lit.
- dominuje v poézii
- svet je taký komplikovaný, že jeden človek ho za svoj život nemôže spoznať
- pesimistická poézia (skepsa, pochybovanie o všetkom, o každom, o sebe, o láske, zmysle ľudstva, života), subjektívna poézia
- myšlienka je ukrytá v náznakoch, symboloch
- symboly z prírody, gr. mytológie (Cháron - prevozník na rieke, ktorou sa ide do podsvetia - symbol smrti), náboženstva (spoveď, chrám, chorál), filozofie, prírod. vied (fyzika, mat.)

Predstavitelia:

Charles Baudelaire

- zakladateľ symb. zbierkou básní Kvety zla (boj človeka v prír.)

Paul Verlaine

- Umenie básnické - teoretic. dielo, nastoluje požiad., že poézia symbolizmu sa má melodickosťou čo najviac priblížiť hudbe

Jean Arthur Rimbaud

- Paríž sa zaludňuje; Samohlásky

Alexander Blok

Futurizmus

- civilizačná poézia
- Taliansko, neskôr USA, Belgicko, Rusko
- futuristov inšpirovala predovšetkým ľudská túžba po poznaní a jej konkrétne výsledky (telefón, telegraf, nové stroje, rýchlosť lietadiel)

Predstavitelia:

F.T. Marinetti - Manifest svetového futurizmu

Vladimir Majakovskij - Človek; Vojna a svet

Expresionizmus

- z expresívny - citovo zafarbený
- nástup (v lit. aj maliar. umení) podnietila 1. svet. vojna
- predstavitelia približujú psychiku človeka natrvalo poznačenú vojnu, všetko zobrazujú vo vzťahu k večnosti, vesmíru
- zobrazuje úpadok človeka 19. st.

Predstavitelia:

B. Brecht, J. Becher

Kubizmus

- z fr. cube - kocka
- umel. smer vo franc. maliarstve
- stúpenci stvárnňovali predlohy do podôb rôznych geometr. útvarov
- predstavitelia: Pablo Picasso, George Braque

Impresionizmus

- moderná maliarska škola vo výt. najmä maliar. umení
- spôsobil zvrät v maliarstve
- maliari miešali rôzne nové farby (ktoré nikto dovtedy neskúšal)
=> popudili proti sebe staršiu maliar. školu.
- vyšli do prírody, pokúšali sa farbami znázorniť (svetlo, tieň), zachytiť prchavosť okamihu, neopakovateľ. chvíle (západ slnka, vietor, poludnie,...)
- predstavitelia: Claude Monet, Paul Cézanne, Vincent van Gogh, Renoire, Paul Gaugin
- vo svojej dobe nepochopení, v súč. ich diela patria k najuznáv.

Kubofuturizmus

- vrátil poézii citovosť, predstavivosť, zmyselnosť
- Najvýzn. osobnosťou modernej poézie 20. st. je básnik *Guillaume Apollinaire*
- kubofuturista
- základy modernej poézie - báseň Pásmo (básnický vyjadrené zážitky z ciest po eur. veľkomestách). Báseň má novú grafic. podobu - všetko ide v 1 prúde, rýchlo sa za sebou striedajú rôzne motívy, chýbajú tradič. strofy, chýba interpunkcia, voľný verš
- v neskoršej tvorbe vytvoril nový typ básne v zbierke Kaligramy [kaligram - spojenie umelec. textu do urč. podoby (Fajka; Eiffelova veža; fontána, váza, kvet)] - oslava života
- používal asociácie - voľné prúdenie predstáv, myšlienok rýchlo za sebou

Petr Bezruč

- rozsahom veľmi úzke dielo, zhrnuté do jedinej zb. Slezské písně
 - tvorba má regionálny char. (P.B. - bard - ospevovateľ Sliezska)
 - 2 thematic. okruhy:
- A) národná tematika - 70 000; Bernard Žár - odnárodňov. Slezanov

B) sociálna problematika - Ostrava; Maryčka Magdonova; Ondráš

Slovenská lit. moderna

- zrod na rozhraní 19. a 20. stor.
- najmä symbolizmus a impresionizmus
- prevládali krátke lyrické básne
- vedúca osobnosť SLM:

Ivan Krasko

- zb. Nox et solitudo (Noc a samota); Verše
- báseň Vesper dominicae (Nedeľný večer) - pochmúrna, spomienka na matku, za ktorou smúti
- rodný kraj, stará matka sedí sama, ustarostená, unavená, má pred sebou Tranoscius (spevník) - spomína sa tam Boží syn, ona si spomenie na svojho syna, ktorý je ďaleko (rozplače sa, potom sa so situáciou zmieruje).
- Ďalšie básne z 1. zb.: Už je pozde; Zmráka sa...; Topole
- báseň Jehovah - privoláva pomstu na vl. národ pre jeho pasivitu
- v mnohých básňach vyjadruje lúboštné pocity a zážitky

Janko Jesenský

- impresionista
- zb. Verše - básne s lúboštn. tem., občianska lyrika
- Verše II.
- zb. Zo zajatia - zážitky z rus. zajatia (spoločen. problémy)
- ďalšie zb. Na zlobu dňa; Proti noci; Po búrkach

Vladimír Roy

- symbolista a impresionista
- inšpirovaný E.A.Poeom
- zb. Keď miznú hmlý; Rosou a tinním - rozpory jednotlivca a spol.
- obrazy temna, smútku, beznádeje, no aj vzbury, odboja, až titanizmu

Ivan Gál

B)

Autori svet. lit. prenikajú až na dno ľudských zážitkov, myšlienok a pocitov. Autori našej lit. vytvorili hrdinov, ktorí sú nespokojní so skutočnosťou. Čakajú na vhodnú chvíľu, aby vyslobodili vlasť zo sociál. a národnost. útlaku a pomstili sa. Hrdina lit. moderny je v rozpore s vládnucou triedou, cíti sa byť osamelý a cudzí. Je ním často sám autor. Hl. hrd. moderny (na rozdiel od romantického hrdinu) sa vyznačuje rovnakým zmýšľaním ako jeho súčasníci.

C)

Moderna má veľa spoločných znakov s romantizmom:

- silný individualizmus a subjektivismus (autor je prítomný v diele, stotožňuje sa s hl. hrdinom - 1. os. jedn. čís.)
- rozpor medzi snom a skutočnosťou
- hrdinovia nie sú šťastní, neveria vláde ani spoločnosti
- pochybovanie, skepsa, pesimizmus

D)

Jazykový štýl - cielavedomý výber a usporiadanie jazykových i prostriedkov s ohľadom na funkciu a situáciu prejavu.

Umelecký štýl

- popri informačnej fun. plnia aj estetickú fun. (označ. sa aj ako básnický štýl)
- charakteristické vlastnosti:
 - variabilita (bohatosť slovnej zás., pestrosť vo vyjadrovaní)
 - polysémia (viacvýznamovosť - má vyvolať umelec. zážitok u čit.)
 - expresívnosť (zainteresovanosť autora - subjektívne ladené slová)
 - metaforickosť (prenášanie významu slova alebo celého textu)
 - funkčná neusporiadanosť (narúšanie čas. alebo priestor. zákonitostí pri rozprávaní)

Odborný (náučný) štýl

- sprostredkuje odborné informácie a vedec. poznatky
- char. črtou je písomnosť
- ďalšie vlastnosti: monologickosť, verejný ráz (starostlivý výber slov, presnosť, zreteľnosť), pojmovosť (rozdiel vo vedeckom a populárnom štýle)
- jazykové prostriedky: pojmové slová, presné, jednovýznamové, ustálené názvy (termíny), domáce jedno-, viacslovné a zložené pomenovania, cudzie slová, hybridné slová, doslovné preklady
- morfológia a syntax: použ. sa: ustálené väzby, zložené príd. mená, slovesá v 3. os., viacnás. vet. člen, zhustené vyjadrovanie, oznam.vety (pomerne dlhé), vsuvky, spájacie výrazy vo vete a medzi vetami, grafické označovanie.
- použ. sa vo výkladovom slohovom postupe